

Anna Heino, Salla Säkkinen

14.1.2022

Valtiovarainministeriö

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä
Viite: Lausuntopyyntöne 7.12.2021 VN/7791/2021

THL:n lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi tilastokeskuksesta annetun lain ja tilastolain muuttamisesta

1. Onko Tilastokeskukselle hallituksen esityksessä kirjattu uusi tehtävä selkeästi kuvattu?

THL näkee tilastokeskuksen tiedonsaanti ja -käsittelyoikeuksien laajentamisen yleisesti hyvänä asiana. Tutkijapalvelun aseman selkeyttäminen sekä muiden kuin tilastotarkoituksiin kerättyjen aineistojen vastaanotto-oikeus nähdään erinomaisena asiana mm. tietojen käytettävyyden kannalta.

Uusi tehtävä on kuvattu selkeästi ja esitetyt muutokset ovat oikeansuuntaisia, mutta uudistamista kaipaavat yhä myös tilastolain 13 § ja 19 §, jotka edelleen olennaisesti rajoittavat tunnistellisten tilastokäyttöön kerättyjen aineistojen luovuttamista tutkimuskäyttöön. Lain tilastokeskuksesta ja tilastolain keskinäinen suhde voisi ajoittain olla hieman selkeämpi koskien erityisesti tilastokeskuslain uuden 2a § 4 momentin ja tilastolain 13 § ja 19 § rajauksia.

Tilastokeskuksesta annetun lain 2 a § todetaan, että ”Tilastokeskus päättää aina tilastointitarkoitukseen kerätyn aineiston luovutuksesta.” Hieman epäselväksi jää, tarkoittaako tämä myös muiden viranomaisten tietoja, joita on kerätty tilastotarkoituksessa. Tilastoviranomaisten tietojen luovutuksista säädetään jo tilastolaissa (13§), joten lauseen ko. lauseen tarpeellisuus jää kyseenalaiseksi. THL haluaa varmistaa, että oheinen ei kuitenkaan tarkoittane myös muiden viranomaisten tietoja, jotka ne ovat keränneet tilastotarkoituksessa. THL:n arvio on, että lakipykälässä saattaa olla virhe, koska perusteluista ei löydy mitään kohtaa, missä viitattaisiin ko. päätösvallan keskittämiseen.

Liittyen lain 2 b §:ään on epäselvää, onko tarkoitus, että rekisterinpitäjät tekisivät laajoja päätöksiä tai sopimuksia rekisterien käytöstä valmisaineistojen muodostamisessa, vai vaatiiko aina hankekohtaisia erillislupapäätöksiä kuten nykyään. THL:n osalta laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä rajoittanee mahdollisuutta laajoihin sopimuksiin.

THL toivoo, että huomiota kiinnitettäisiin ei ainoastaan tilastokeskuksen oikeuteen vastaanottaa tietoja mm. muilta tilastoviranomaisilta, mutta myös tilastokeskuksen velvollisuuteen luovuttaa tietoja eli tiedonvaihdon vastavuoroisuuteen. Tilastokeskuksen tehtävissä tulisi selkeämmin määritellä tilastokeskuksen suhde muihin valtion laitoksiin kuten THL:ään. Tilastokeskuksella tulisi olla selkeämmin määritetty velvoite luovuttaa muiden valtion laitosten omissa lakisääteisissä tehtävissään tarvitsemia tietoja ja tehdä näiden laitosten kanssa yhteistyötä. Nyt esityksessä korostuu tilastokeskuksen tiedonsaantioikeudet muilta viranomaisilta, mutta tämän tiedonsaantioikeuden tulisi kattaa viranomaisten lakisääteisten tietojen vaihdon molempiin suuntiin. THL pohtii, tulisiko myös muilla valtion laitoksilla olla erityisasema ja oikeus saada tietoja tilastokeskuksesta lakisääteisten tehtäviensä hoitoon.

SÄHKÖISESTI ALLEKIRJOITETTU. Allekirjoituksen voi tarkistaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kirjaamosta
Rissanen Pekka, Tietoylijohtaja 17.01.2022

Rissanen Pekka, Tietoylijohtaja 17.01.2022
Tervahauta Markku, Pääjohtaja 01.02.2022

Anna Heino, Salla Säkkinen

14.1.2022

2. Miten arvioitte valtioneuvoston etusijaa käyttölupahakemusten käsittelyssä suhteessa alaiseen hallinnon viranomaisiin?

THL on huolissaan omien lakisääteisten tehtäviensä toteuttamisen viivästymisestä siinä tapauksessa, jos tilastokeskuksen tutkijapalveluita ei resursoida riittävästi ja muiden organisaatioiden tietojen saatavuus hidastuu.

THL näkee tärkeänä varmistaa kaikkien valtion laitosten viranomaistehtävien sujuva hoitaminen ja siksi toivoo valtioneuvoston etusijan laajentamista koskemaan myös laajemmin sekä THL:ää että myös muita tilastoviranomaisia.

3. Ovatko hallituksen esityksen ehdotusten tietosuojaa koskevat pykälät riittävän täsmällisiä?

Kyllä

4. Onko aineiston tietosuojaoikeudellinen käsittelyperuste riittävästi kuvattu?

Kyllä

5. Onko aineiston säilytystä koskeva tekstiosuus riittävän täsmällinen?

Kyllä

6. Onko tietojen käyttötarkoitus rajattu riittävän selkeästi?

Kyllä

7. Ovatko raaka-aineiston ja valmisaineiston käyttörajaukset riittävän selkeitä?

THL näkee tietojen paremman käytettävyyden ja nopean tutkimuskäytön edistämisen yleisesti erittäin tärkeänä. Viime vuosina erityisesti koronaseurannassa tietojen nopea käyttö on osoittautunut entistä keskeisemmäksi.

THL näkee kuitenkin tilastokeskuksesta annetun lain 2 a §:ään ehdotetun muutoksen koskien julkaisemattomien tietojen luovuttamista tutkijoille erittäin haasteellisena mm. tietotuotannon puolueettomuuden ja objektiivisuuden kannalta. THL:n näkemyksen mukaan se on myös ristiriidassa esimerkiksi Eurostatin tilastojen käytännesääntöjen kanssa, joissa myös korostetaan tietojen yhdenaikaista ja yhdenvertaista saatavuutta kaikille.

THL ymmärtää tarpeen saada tiedot nykyistä nopeammin käyttöön ja yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi, mutta kannustaa harkitsemaan vielä siihen vielä kaikille tiedonkäyttäjille tasavertaista tapaa. THL näkee, että tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi ennakkotietojen laajemman julkaisemisen kautta. Niiden laajempi julkaiseminen varmistaisi tietojen yhdenvertaisen saatavuuden, mutta tarvittaessa myös tietojen nopeamman tutkimuskäytön.

Jos tietojen luovuttamisessa jatkokäyttöön luovutaan puolueettomuuden ja tasapuolisuuden periaatteista, tulisi sen olla tarkoin määriteltyä ja perustua tapauskohtaiseen arviointiin ja raaka-aineiston tutkimuskäytöstä koituvat hyödyt tulisi aineiston käyttölupaa haettaessa selkeästi perustella.

SÄHKÖISESTÄ ALLEKIRJOITETTU. Allekirjoituksen voi tarkistaa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kirjaamosta Rissanen Pekka, Tietoylijohtaja 17.01.2022

Rissanen Pekka, Tietoylijohtaja 17.01.2022
Tervahauta Markku, Pääjohtaja 01.02.2022

Anna Heino, Salla Säkkinen

14.1.2022

Vaikka ehdotettu muutos koskee vain tilastokeskusta, on tilastokeskuksella tilastotoimintaa koordinoivana laitoksena merkittävä ohjaava rooli. Tilanne, jossa tilastokeskus lakisääteisesti toimii eri periaatteiden mukaan kuin esim. muut tilastoviranomaiset, aiheuttaisi THL:n näkökulmasta ongelmallisen tilanteen. THL pitää tärkeänä, että valtion tilastotoimi mahdollisimman laajasti toimisi samojen tietojen luovutus- ja julkaisuperiaatteiden mukaisesti. Vaarana on, että lakiehdotus tulee aiheuttamaan tällä saralla sekaannusta sekä tilastotuottajille että käyttäjille.

THL esittää myös huolensa tutkimukseen luovutettavien aineistojen laadun varmistamisesta. Vaikka tiedon käytön nopeudella on ajoittain suurempi painoarvo kuin yksittäisten pienehköjen virheiden korjaamisella, on raaka-aineistoissa ajoittain laaja-alaisiakin virheitä, jotka saattavat vaikuttaa tutkimustuloksiin merkittävästikin. THL ehdottaakin vielä harkittavaksi sitä, missä vaiheessa näitä ”ennakollisia” tietoja luovutettaisiin tutkimukseen ja korostaa tapaus- ja aineostokohtaisen harkinnan tärkeyttä.

THL myös kannustaa miettimään sitä, onko ehdotettu tietojen luovutus ennen tilastojen julkaisua ongelmallista esim. hyvän hallintotavan tai julkisuusperiaatteen kannalta, jos tietoja luovutetaan laajalti tutkimukseen, mutta samat tiedot eivät ole esim. median, kansalaisten tai yksittäisten päättäjien tai toisten tilastoviranomaisten tilastotuotannon käytettävissä.

THL pohtii myös sitä, miten ehdotettu muutos tietojen luovutuksesta ennen tilastojen julkaisua vaikuttaa tilastokeskuksen omaan rooliin: onko jatkossa mahdollista, että joku muu taho julkaisee tilastokeskuksen vastuulla olevat tilastot ennen tilastokeskusta ja mitä tämä tarkoittaa tilastokeskuksen tilastoviranomaisroolin kannalta.

8. Mahdollistaako hallituksen esitys tutkijalle luovutettavien tietojen antamisen suoraan Tilastokeskuksen tutkijapalvelulle, kun tutkijan on tarkoitus käsitellä tietoja tutkijapalvelun etäkäyttöympäristössä?

Kyllä.

9. Edistääkö hallituksen esitys tutkimuksessa hyödyllisen tiedon saamista tutkijoiden käytettäväksi?

Esitys edistää tietojen tutkimuskäyttöä, mutta edelleen jää merkittäviä rajoituksia (ks. kohtaa 1). Lisäksi herää kysymys siitä, kuinka hyvin muutokset ottavat huomioon organisaatioiden tietotarpeet ja tietojen käsittelyn ratkaisut, esim. tietoja yhdistettäessä mikä taho tekee yhdistämisen, missä tietoturvalisessä käyttöympäristössä käsittely voi tapahtua ja miten maksut määräytyvät. Toisin sanoen tutkija/tutkimushanke-näkökulman ohella vahvemmin voisi näkyä tietojen joustava hyödyntäminen valtiokonsernin sisällä organisaatioiden tekemässä tutkimuksessa ja muissa lakisääteisissä tehtävissä.

THL toivoo, että jatkossa kiinnitetäisiin huomiota seuraaviin asioihin:

- Tilastolain 13 § ja 19 § kohdistuu uudistamistarpeita, jotta tilastokäyttöön kerättyjen tietojen käyttö tunnisteenä tutkimukseen voisi olla nykyistä joustavampaa.
- THL toivoo, että tilastolakia tulkittaisiin jatkossa tutkimuksen ja tiedon jatkokäytön kannalta suotuisammin ja kaikkein rajoittavimpia tulkintoja voitaisiin välttää.
- Tutkimusaineiston hinta on nopeasti kasvanut ja on edelleen kasvamassa, mikä rajoittaa vakavasti aineistojen tutkimuskäyttöä ja erityisesti opinnäytetutkimusten mahdollisuuksia. Tähän ratkaisuun voitaisiin hakea esim. tutkimuslupien ja tutkimusaineistojen muodostamisen

SÄHKÖISESTI ALLEKIRJOTTU. Allekirjoituksen voi tarkistaa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kirjastoasiakasryhmiin/ esim. opinnäytetutkimusten ja yleishyödyllisten tutkimusten tekijöiltä Rissanen Pekka, Tietoyhdyntäjä 17.01.2022

Rissanen Pekka, Tietoyhdyntäjä 17.01.2022
Tervahauta Markku, Pääjohtaja 01.02.2022

Anna Heino, Salla Säkkinen

14.1.2022

perittäisiin pienemmät maksut kuin kaupallisiin päämääriin tähtäävien tutkimusten tekijöiltä) ja/tai vahvistamalla Tilastokeskuksen budjettia niin, että se sisältäisi riittävät resurssit tutkimusaineistojen muodostamiseen niin, että hinnoittelu ei estä päätöksenteon kannalta lyhyellä tai pitemmällä aikajänteellä arvokasta tutkimusta.

- Pitkät viiveet tutkimusaineiston käyttöön saamisessa vaikeuttavat tutkimustyötä merkittävästi. Ratkaisuja voisi hakea edellä esitetyistä ratkaisumalleista 1 (hallinnollisten käytäntöjen keventäminen) ja 3 (tutkimuslupien ja aineistojen muodostamisen resurssien kasvattaminen).
- THL toivoo laajempaa ”valtiokonserniajattelua” koskien myös muita valtion (tutkimus)laitoksia kuin vain tilastokeskusta. Voisiko ajatella, että mm. tilastokeskus, THL ja muut valtion (tutkimus)laitokset ovat samaa kokonaisuutta, jossa päätöksenteon kannalta (lyhyemmällä tai pitemmällä aikavälillä) hyödyllisen tiedon tuottamista tuetaan ja edistetään yhtäläisesti siitä riippumatta, mikä valtiokonsernin osa ko. tutkimusaineistoa tarvitsee ja hyödyntää?
- THL toivoo, että Tilastokeskuksen neuvottelukunnan osallistujia laajennettaisiin niin, että THL:n ja muiden valtion tutkimuslaitosten edustus varmistettaisiin.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Tietoylijohtaja

Pekka Rissanen

SÄHKÖISESTI ALLEKIRJOITETTU. Allekirjoituksen voi tarkistaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kirjaamosta
Rissanen Pekka, Tietoylijohtaja 17.01.2022

Rissanen Pekka, Tietoylijohtaja 17.01.2022
Tervahauta Markku, Pääjohtaja 01.02.2022